

A r o l s e n
A r c h i v e s

International Center
on Nazi Persecution

#StolenMemory

stolenmemory.org/uk/

Двері відчиняються, і вантажний контейнер перетворюється на незвичну пересувну виставку: контейнери #StolenMemory подорожують Німеччиною, Польщею, Бельгією та Францією.

Всю інформацію про пересувну виставку можна знайти на сайті stolenmemory.org/uk/.

Годинники, обручки, гаманці, біжутерія чи світлини з присвятами – коли арештовані прибували до концентраційних таборів, націонал-соціалісти відбирали в них будь-які особисті речі. У 1963 році 4700 конвертів із цими так званими «ефектами» були привезені до Арользена, де вони стали частиною найбільшого архіву, присвяченого жертвам націонал-соціалістичного режиму. Завданням архіву було і залишається повернути це нагробане майно колишнім власникам та власницям або ж їхнім рідним. Адже ці речі розповідають про людей, яким вони колись належали; часто вони – єдина згадка про загиблих близьких. Це – детективна робота, яку ми з великим ентузіазмом і за сприяння численних добровольців відновили 2016 року. Завдяки підтримці Міністерства закордонних справ Німеччини проєкт #StolenMemory (з англ. – вкрадена пам'ять) вирушив у турне Польщею, звертаючись також до місцевих українців та українок. Ми розповідаємо про пошуки близьких та запрошуємо всіх охочих допомогти нам повернути рідним вкрадені пам'ятні речі.

Floirane Azoulay

Флоріан Азулай,
директорка Архівів Арользена

#Розшуковуються

Ув'язненні та пограбовані

«Ефектами» в німецькій мові раніше називали багаж. Пізніше ним стали називати особисті речі, які у в'язницях відбирали в ув'язнених та повертали їм після звільнення. СС запозичили це слово для майна ув'язнених концтаборів, хоч після початку війни у 1939 році мало кого з них звільняли.

В Архівах Арользена дотепер зберігається близько 2 500 «ефектів» з німецьких концтаборів: кишенькових та наручних годинників, перснів, гаманців, сімейних фотографій та повсякденних речей на кшталт гребінців, пудрениць чи бритв. Часто це було останнє майно жертв націонал-соціалістів. Ці речі вони мали при собі під час ув'язнення. Предмети належали людям з понад 30 країн; багато з них — ув'язненим концтаборів із Польщі. Вилучені особисті речі СС зберігала під прізвищами ув'язнених у так званих «камерах ефектів» у концтаборах. В таборах смерті на території окупованих Польщі та Білорусі було інакше: там злочинці просто збирали речі вбитих та вивозили їх. Націонал-соціалісти перетворювали свою здобич на гроші, якими, серед іншого, поповнювався воєнний бюджет Німеччини.

Ядвіга Яніна Кантек

Ми шукаємо близьких Ядвіги Яніни Кантек, народженої 15 жовтня 1910 року в Цемеруві на південному сході від Познані. Її батьків звали Войцех та Юзефа. З 1931 року Ядвіга Кантек працювала у Варшаві самозайнятою кравчицею. 1941 року німецькі окупанти примусили її виконувати підсобні роботи на фабриці, а потім — на кухні в управлінні німецької поліції. Ймовірно, її заарештували під час Варшавського повстання. 18 вересня 1944 року

гестапо доставило Ядвігу до концентраційного табору Равенсбрюк. Через місяць СС перевела її до табору Гельмштедт-Бендорф, філіалу концентраційного табору Носенгамме. Там близько 2500 жінок виконували примусові роботи на підземному виробництві для німецької військової промисловості. В документах Ядвіга також фігурує під іменем Станіслава Каутек. Її подальша доля невідома. В Архівах Арользена зберігаються її прикраси та кишеньковий годинник.

Рудольф Цільске

Ми розшукуємо близьких Рудольфа Цільске, народженого 2 квітня 1917 року в Берліні. Він був неодружений, за професією — машиніст, а його остання адреса в Берліні була An der Spandauer Völske 6. 2 березня 1944 року за наказом гестапо молодого чоловіка як політичного в'язня доставили до концентраційного табору Маутхаузен, де він мусив виконувати примусові роботи в таборі-філіалі Ебензе. Причина його ув'язнення невідома. У середині вересня 1944 року його перевели до табору для хворих.

Попри скорочений харчовий раціон, жахливі санітарні умови та жорстоке поводження, Рудольф пережив наступні місяці та в листопаді 1944 року був депортований до концентраційного табору Дахау. Декілька днів потому його ім'я з'являється у списку транспортів до концентраційного табору Аушвіц. Малоімовірно, що він пережив перевезення та подальше ув'язнення. В Архівах Арользена зберігається кишеньковий годинник Рудольфа.

Звільнені неповнолітні ув'язнені стоять за парканом з колючого дроту концентраційного табору Бухенвальд у квітні 1945 року. Фотографія належить до так званого «Бухенвальдського альбому», який підготувала армія США для документування злочинів нацистського режиму. Він слугував доказом на Нюрнберзькому процесі і був виданий невеликим тиражем із завіреними фотографіями. Один з цих альбомів зберігається в Архівах Арользена.

● Концентраційні табори

- 1 Auschwitz
- 2 Bergen-Belsen
- 3 Buchenwald
- 4 Dachau
- 5 Flossenbürg
- 6 Groß-Rosen
- 7 Herzogenbusch
- 8 Hinzert (спеціальний табір СС)
- 9 Kauen
- 10 Mauthausen
- 11 Mittelbau-Dora
- 12 Natzweiler-Struthof
- 13 Neuengamme
- 14 Niederhagen
- 15 Plaszow
- 16 Ravensbrück
- 17 Riga-Kaiserwald
- 18 Sachsenhausen
- 19 Stutthof
- 20 Warschau

■ Табори смерті

- 1 Auschwitz-Birkenau
- 2 Belzec
- 3 Kulmhof
- 4 Majdanek
- 5 Maly Trostinez
- 6 Treblinka
- 7 Sobibor

● Філіали концентраційних таборів

На карті показані кордони Німецького Рейху до початку війни у 1939 році, список місць ув'язнення неповний

Концентраційні табори, їхні табори-філіали та табори смерті під час Другої світової війни

Місця терору та насильства

Більшість «ефектів», які зберігаються в Архівах Арользена, походять з концтабору Ноєнгамме в Гамбурзі. У квітні 1945 року комендант табору наказав вивезти особисті речі та одяг в'язнів. Після визволення всі ці предмети були збережені в північній Німеччині британськими солдатами. Також вдалося врятувати особисті речі з концтаборів Дахау та Берген-Бельзен. В гітлерівській Німеччині концентраційні табори з 1933 року використовувалися як місця терору та насильства. Наглядачі та наглядачки били, принижували та вбивали. До цього додавалися примусові роботи та жахливі санітарні умови. Після нападу Німеччини на Польщу та початку війни в 1939 році націонал-соціалістичний режим поповнив мережу концтаборів новими, створеними на окупованих територіях. До них СС депортувала все більше людей з багатьох європейських країн. Починаючи з зими 1941 / 1942 років німецькі окупанти відкрили різні табори смерті на польських та білоруських землях. У них окупанти систематично вбивали європейських євреїв та євреїв; три мільйони з них походили з Польщі.

Шлях «ефектів»

В Архівах Арользена зберігаються в основному «ефекти» з концтабору Ноєнгамме та в меншій кількості – з концтабору Дахау. Ряд збігів призвів до того, що ці предмети збереглися й потрапили в Бад-Арользен.

Колишніми власниками та власницями були переважно жертви політичних переслідувань або утримувані в концентраційних таборах примусові робітники і робітниці. Вони походили з понад 30 країн, переважно з країн Центрально-Східної та Східної Європи. Близько 800 «ефектів» належали переслідуваним з Польщі. Колекція нараховує 348 особистих речей вихідців з колишнього Радянського Союзу — щонайменше 60 з них походили з сьогоденної України. Більшість з них були вивезені до Німеччини на примусові роботи і протягом їхнього перебування в Німецькому Рейху ув'язнені в концентраційних таборах. Майно єврейських ув'язнених концтаборів збереглося лише в невеликому обсязі; більшість вцілілих речей належала угорським євреям, яких не вбили в таборах, а в останні місяці війни депортували на примусові роботи в Ноєнгамме. Так само мало «ефектів», які належали синті та ромам. Багато членів

цієї групи переслідуваних також були вбиті в таборах смерті, а їхнє майно потрапило до державної скарбниці нацистів. Окрім фондів з Ноєнгамме та Дахау в Архівах Арользена також перебувають менші фонди, зокрема з концтабору Берген-Бельзен і гамбурзького гестапо. Коли союзники з усіх боків наближалися до Німецького Рейху, націонал-соціалісти намагалися приховати докази та свідчення своїх злочинів. Вони знищили документацію та інші докази, частково зруйнували місця вбивств. Усе ще живі ув'язнені концтаборів також не повинні були потрапити до рук ворога, тому нацисти закрили табори та відправили ув'язнених на марш смерті далі від фронту, що все більше наближався. Під час закриття таборів голова адміністрації концтабору Ноєнгамме, штурмбанфюрер СС Крістоф-Гайнц Герінг, дав доручення унтершарфюреру Францу Вульффу знайти місце для зберігання речей в'язнів концтабору Ноєн-

З 1938 по 1945 рік нацисти ув'язнили в концентраційному таборі Ноєнгамме на південному сході Гамбурга понад 100 000 людей з усієї Європи. З його 85 таборами-філіалами, він був найбільшим концентраційним табором на північному заході Німеччини. Всього в головному таборі та таборах-філіалах загинуло щонайменше 42 900 людей.

- 1 Neuengamme
- 2 Lunden
- 3 Stadthagen
- 4 Arolsen

Зверху: Кімната з «ефектами» у концентраційному таборі Бухенвальд, 1943 рік (Musée de la Résistance et de la Déportation de Besançon, France). **По центру:** Окуляри в'язнів концентраційного табору і табору смерті Аушвіц-Біркенау, які вони повинні були здавати перед вбивством в газовій камері, 1945 рік (United States Holocaust Memorial Museum, courtesy of Philip Vock, photo number: 14877). **Внизу:** Колишній в'язень Вальтер Цеслик після звільнення в формі ув'язненого за своїм письмовим столом у Міжнародному інформаційному бюро в Дахау, 1945 (DaA F 1832/33281/KZ-Gedenkstätte Dachau).

гамме та його філіалів. Вульф поїхав до свого рідного міста Лунден на узбережжі Північного моря та розпорядився, щоб предмети зберігалися у кегельбані одного з готелів. Незабаром після визволення майно ув'язнених перейшло в розпорядження британських військ. У 1948 році британці передали речі в Центральне відомство з управління майном (Zentralamt für Vermögensverwaltung) в Штатдга'ені, у 1955 році перетворене в Відомство з внутрішнього повернення майна (Verwaltungsamt für Innere Restitution). Управління «ефектами» з концтабору Дахау перейняли колишні ув'язнені. Багато речей було передано напряму тим, хто вижив. Однак це не завжди було можливо, наприклад, з ув'язненими з розрізнених таборів-філіалів. Ефекти з концтабору Берген-Бельзен зберігалися в дуже поганому стані у відділенні Рейхсбанку в Люнебурзі. Їх розкрадали й умисно нищили. Тільки приблизно у ста випадках можна було встановити особи тих, кому ці речі колись належали. Зрештою, у 1963 році, після тимчасового перебування в інших інституціях, близько 4700 конвертів з «ефектами» потрапили до Арользена. Так почався пошук законних власників і власниць цих предметів: тих, хто вижив, або їхніх сімей. Однак після низки успішних повернень, у 1970-х роках пошуки почали сходити нанівець, і в наступні десятиліття мало речей покинули архів. Лише з початком кампанії #StolenMemory у 2016 році Архіви Арользена знову почали активно шукати сім'ї та повертати «ефекти». Наразі в Архівах Арользена зберігається близько 2500 конвертів з «ефектами» колишніх ув'язнених, законних власників і власниць яких досі не встановлено.

Даніель Шварц

Ми шукаємо близьких Даніеля Шварца, народженого 7 квітня 1901 року в Будапешті. Після окупації Угорщини в березні 1944 року звіди почали депортувати євреїв та єврейок. За допомогою колаборантів німецькі окупанти вивезли близько 430 000 людей до Аушвіца. Багато з них були там вбиті. Згодом послідували депортації до інших таборів. Разом із 880 євреями з Будапешта націонал-соціалісти депортували Даніеля до концентраційного табору Ноєнгамме. СС зареєструвала його там у листопаді 1944 року за номером в'язня 65 217.

Даніель помер 17 березня 1945 року в філіалі табору в Бремені, де угорські євреї виконували примусові роботи на будівництві бункера для підводних човнів «Валентин». СС систематично направляла єврейських в'язнів до трудових підрозділів з найважчими умовами. Союзники поховали його прах. Однак вони не знайшли близьких, яких вони могли б повідомити про його смерть. В Архівах Арользена зберігається кишеньковий годинник Даніеля.

Супутній навчальний матеріал #StolenMemory

Особисті речі та історичні документи з Архівів Арользена унаочнюють життя та долі окремих жертв націонал-соціалістичних переслідувань. Це мотивує підлітків проводити дослідження в школі або в позакласних проєктах. Супутній навчальний матеріал #StolenMemory складається з трьох навчальних блоків: у поєднанні з ознайомленням з темою кожен навчальний блок становить один урок. Разом три навчальні блоки містять матеріали для одного проєктного дня. Навчальні матеріали можна використати для підготовки до відвідання виставки або незалежно від нього.

Матеріал можна завантажити безкоштовно на сайті stolenmemory.org/uk/.

Долучайтеся!

У центрі кампанії #StolenMemory — особисті речі ув'язнених в концтаборах. Вони — власність людей, неправомірно депортованих до німецьких концентраційних таборів. Разом з добровольцями з усієї Європи ми розшукуємо тих, хто вижив, або родичів жертв — і знаходимо! З початку кампанії #StolenMemory сотні сімей отримали майно своїх близьких. Допоможіть повернути вкрадені нацистами пам'ятні речі в правильні руки! Це робота навипередки з часом.

Наш онлайн-архів містить фотографії всіх ефектів, що зберігаються в Архівах Арользена, та імена їхніх власників та власниць. Ви можете продовжити пошук за іменами.

agoa.to/effects

На нашому сайті зібрані корисні поради та вказівки, які допоможуть вам у пошуках.

agoa.to/help-searching

Хорошим початком для пошуку може слугувати карта з місцями народження та останніми місцями проживання власників та власниць «ефектів». Часто регіональний зв'язок стає захопливим першим поштовхом до пошуків.

agoa.to/map

Марія Головка

Ми розшукуємо близьких Марії Головки, народженої 29 жовтня 1926 року в Посьолку Дніпропетровської області України. Її брата та сестру звали Гриша й Оля. Коли їй було 15, німецькі окупанти вивезли Марію до Німеччини, де вона була на примусових роботах в прокатному цеху металургійного заводу Зіґерланд в районі Зіґен. Її сестра Оля теж була на примусових роботах. Після закінчення війни Марія проходила лікування в університетській клініці в Мар-

бурзі. Її подруга Ніна написала їй в лікарню: «Яка наша Маруся судьба нещасна. Ну нічого дорога Подруга нежурися, скоро поїдемо разом додому [...]». Марія померла 29 червня 1945 року у віці 18 років у Марбурзі від наслідків примусової роботи. Архіви Арользена зберігають її майно з численними фотографіями та ласкавими присвятами. Друзі та рідні називали її Маруся.

#Знайдено

Ким були ув'язнені?

Коли союзники у 1945 році звільнили концентраційні табори, вони побачили там людей найрізноманітніших національностей, переважно з країн Центральної та Східної Європи. Там перебували як безпідставно ув'язнені цивільні, так і політичні опоненти й опонентки та люди, що воювали у лавах Руху Опору проти нацистської Німеччини. Крім них в таборах були також ув'язнені примусові робітники та робітниці, а також вцілілі євреї та єврейки.

Націонал-соціалісти депортували до концентраційних таборів людей, яких вони вважали небезпечними для «народу та держави». Без суду й на невизначений термін. Гітлерівський режим переслідував політичних опонентів й опоненток, а також людей, які не пасували до так званої фольксгемайншафт, народної спільноти. Це було насамперед єврейське населення, сінті та рома, гомосексуали й гомосексуалки, так звані дослідники Біблії, зокрема свідки Єгови, та затавровані як «асоціальні» представники та представниці маргіналізованих суспільних груп. У Польщі та Радянському Союзі німці вели расистсько вмотивовану війну на винищення, навмисно спрямовану проти цивільного населення. Під час Варшавського повстання влітку та восени 1944 року загинули приблизно 180 000 поляків та полячок; ще 60 000 націонал-соціалісти депортували до німецьких концтаборів.

Петер Вілль

Нацисти заарештували голландського учасника Руху Опору Пітера Вілля в грудні 1943 року. Коли він дізнався, що його відправляють до концентраційного табору, він написав прощального листа. Але лист дійшов до його синів тільки у 2015 році, разом із багатьма сімейними фотографіями: «Для нас це був дуже емоційний момент. Ми більше не очіку-

вали, що таке може статися». Сім'я не хоче показувати лист або говорити про його зміст: це запізниле повідомлення від батька занадто особисте. Петер загинув незадовго до звільнення союзниками під час перевезення поїздом, що за своєю жорстокістю було схоже на марші смерті. У довгі місяці до цього він був на примусових роботах в філіалі концтабору Ноєнгамме.

Для нас історія ніколи не закінчується

Через понад 70 років Йопу Віллю вручили передсмертну записку його батька Петера Вілля. Зворушливий момент.

Це лист мого батька, який ми отримали через 70 років після його смерті. Тепер ми знаємо, що він попросився з нами. Мій батько був учасником Руху Опору. Він створював брошури та рятував збитих льотчиків. Якщо вони були поранені, він доглядав за ними в нас вдома. Ми нічого про це не знали. Все це відбувалося під підлогою нашої вітальні. У 1943 році мій батько потрапив у полон і був вирваний з нашої родини. Він пережив жахливі речі. Спочатку його депортували в Арнгайм. З Арнгайма — до концтабору Амерсфорт, а потім

потягом до набагато більшого концентраційного табору Ноєнгамме. З Ноєнгамме його знову повернули назад. У дорозі, в вагоні для транспортування худоби, мій батько помер. А разом з ним ще близько 120 людей у цьому вагоні. Коли отримуєш такий «ефект», знову згадуєш про жах війни. Що людям більше не дозволялося мати власну думку. Ми повинні потурбуватися, щоб це більше ніколи не повторилося. Ніколи більше маленькі діти не повинні через режим залишитися без батька, без матері, без братів та сестер.

Йоп Вілль тримає в руках фотографії себе та своїх братів, які його батько носив із собою, коли його заарештували нацисти: щороку фотографія дітей, струнко розставлених в ряд.

Йоп Вілль
Син
Петера Вілля

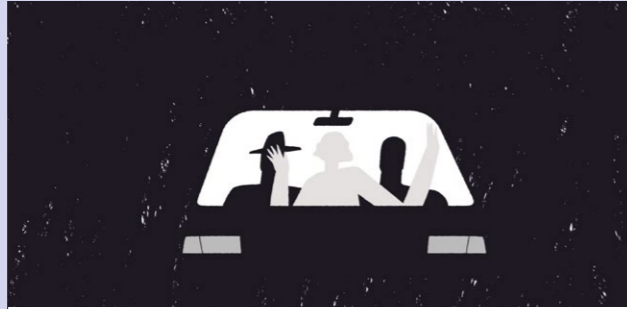

Йоп Вілль, син Петера Вілля, розповідає свою історію у короткому відео. Ви можете переглянути відео за допомогою QR-коду на своєму смартфоні або планшеті.

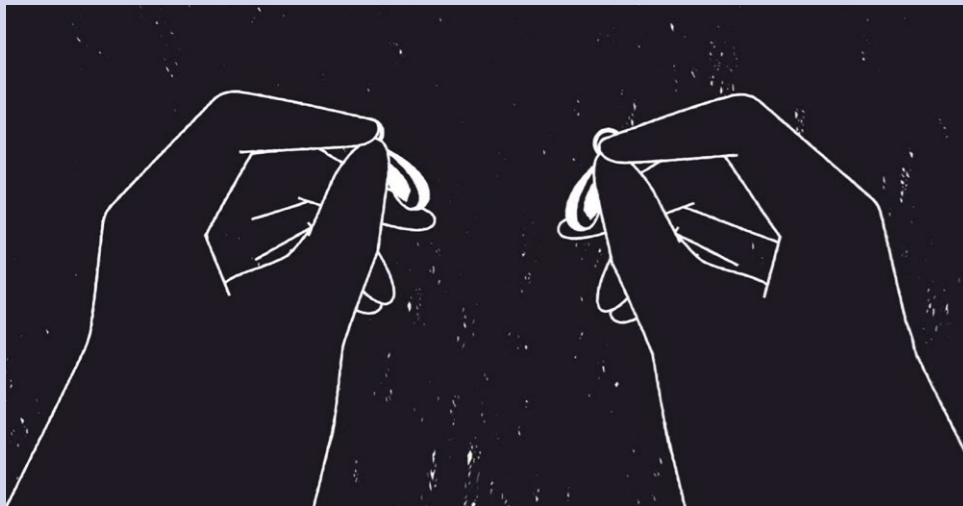
HELENA

Я родом з Познані, що в Польщі. Мені було лише 16, коли дорогою до школи мене заарештували.

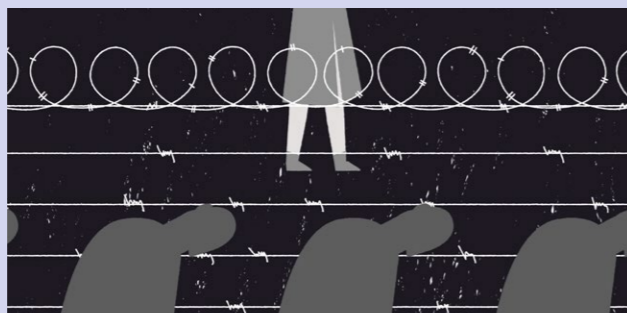
Вони затагнули мене в машину – і мене не стало. Сьогодні це назвали б кіднепінгом. Потім було ув'язнення, допити.

У мене була пара сережок від мами. Та вони відібрали у мене все. Табори змінювалися один за одним.

Навесні 1945 року нас звільнили. Я така вдячна англійцям за те, що знову могла бути людиною.

Кожен день повз наш табір проводили німецьких військовополонених. Їм було погано. Мені було їх шкода.

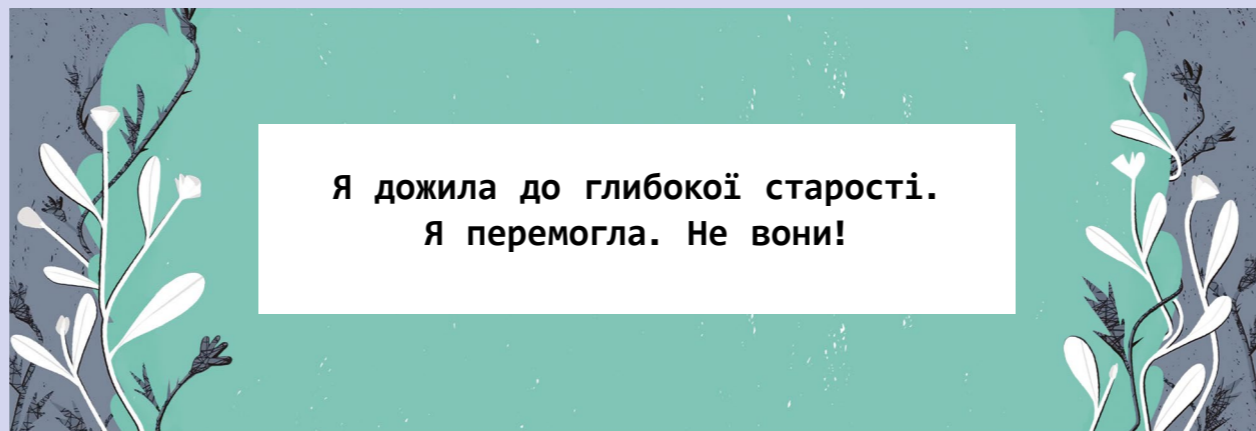
І з одним з них я щодня розмовляла через паркан. Це нікому не подобалося. Тому ми втекли. Я і Гельмут. Пішки до Вюрцбурга. Ми побудували собі нове життя.

Чи подобалося людям те, що я була полькою? Ні. А те, що я спочатку погано розмовляла німецькою? Також ні. Але я їм показала. Мій чоловік завжди дуже пишався мною.

А сережки моєї матері – вони повернулися до мене. Для моєї сім'ї вони – нагадування про те, що колись я була молодю дівчиною, що вижила.

Я дожила до глибокої старості.
Я перемогла. Не вони!

Пара філігранних сережок символізує велику несправедливість, яку пережила Хелена Потерська. У листопаді 1941 року в підлітковому віці вона була заарештована та депортована гестапо. Причину вона так і не дізналася.

З повною історією Хелени Потерської та іншими історіями можна ознайомитися на сайті stolenmemory.org/uk/.

Хелені Потерській було 16, коли її в листопаді 1941 року по дорозі до школи заарештувало гестапо. Чому, вона ніколи не дізналася. Спочатку її привезли в Форт VII у Познані, який гестапо використовувало як в'язницю та тимчасовий табір, також відомий як концентраційний табір Познань. Після цього була примусова праця, спочатку ще в порівняно гуманних умовах: Хелена мала розмальовувати порцеляну. Після її депортації в концентраційний табір Равенсбрюк як «фабричної працівниці», як це прикрашено сформулювали в документах концтабору, націонал-соціалісти відправили її як нібито політичну ув'язнену на роботи у військову промисловість. Після Равенсбрюку її 31 серпня 1944 року як ув'язнену перевели до концтабору Носенгамме. Про це свідчать документи Архівів Арользена. Сама Хелена Потерська думала, що вона все ще перебуває в Равенсбрюку, просто в іншому його філіалі. Страждання були скрізь однаково великі.

У 2018 році Архівам Арользена вдалося розшукати дочку Хелени Потерської, Хрестину, та повернути їй сережки матері. Вона згадує: «Моя мама казала, що ніколи не забуде крики в таборах. Вона розповідала, що побувала в п'яти різних таборах. Усе своє життя моя мати страждала через ці втрачені роки, через те, що її викрали зі звичного життя з її сім'єю, на батьківщині. Звичайно, вона була травмована».

Сережки Хелени Потерської пройшли шлях з Познані в 1941 році до дочки тільки тому, що нацистська бюрократія «працювала» до останнього. Їх постійно відправляли за нею, аж до концтабору Носенгамме. Після 1945 року частину особистих речей ув'язнених Носенгамме зберегли в Лундені союзники. На момент звільнення Хелені Потерській було 20 років. 25 січня 1947 року вона вийшла заміж за Гельмута Фрідріха Гутлєбера, з яким познайомилася в Зальцгіттері, коли вона перебувала в таборі для переміщених осіб, а він — в англійському таборі для військовополонених. Разом вони пішки вирушили до Вюрцбурга, де жила його сім'я. Її дочка розповідає, що спочатку Хелені, молодій польській жінці, було нелегко: «Я пам'ятаю, що ми, діти, мусили ходити за покупками для мами, поки вона не навчилася дуже добре говорити німецькою. До того з нею часто обходилися неприязно. Але мій батько завжди пишався моєю матір'ю через її хоробрість». Дочка Хелени Потерської отримала сережки з сяючим червоним камінням. Зараз Хелені 96 років і вона страждає на деменцію, але дещо все ще пам'ятає. «Я добре можу уявити ці сережки на ній. Вона була дуже красивою дівчиною».

#StolenMemory ІНТЕРАКТИВ

За допомогою QR-кодів ви можете отримати доступ до цифрових пропозицій #StolenMemory на вашому телефоні чи планшеті. У відеопортретах близькі розповідають про долю переслідуваних та пояснюють, яке значення для них має повернення пам'ятних речей. Крім того, на сайті stolenmemory.org/uk/ можна детальніше познайомитися з історією «ефектів» та їхніх попередніх власників і власниць. Анімовані відеокліпи демонструють долю трьох ув'язнених концтаборів і привертають увагу до теми націонал-соціалістичних переслідувань. Такий формат особливо зацікавлює молодь. Крім того, на сайті Ви знайдете вибрані «ефекти» в 3D-форматі, відеоролики з поверненням ефектів, а також супровідні навчальні матеріали.

Браулія Кановас Мулеро

«Я б ніколи не подумала, що ми зможемо отримати особисті речі моєї матері», — каже Марі-Крістін Жене. «Я б хотіла, щоб вона була жива та могла порадіти цьому моменту». Браулія Кановас Мулеро народилася 1920 року в Алама-де-Мурсії, Іспанія. Разом зі своїми батьками, вона втекла від режиму Франко наприкінці громадянської війни в Іспанії. Коли їй було 20, вона приєдналася до французького Руху Опору німецьким окупантам.

У 1943 році її заарештували націонал-соціалісти та депортували спочатку до жіночого табору Равенсбрюк, а потім до табору-філіалу Ганновер-Ліммер. Там Браулія була на виправних роботах у виробника шин Continental. Незадовго до закінчення війни націонал-соціалісти відправили жінок з цього табору на марш смерті в концентраційний табір Берген-Бельзен. Браулія дивом вижила — пізніше вона отримала найвищу нагороду у Франції за боротьбу в Русі Опору. Вона померла в Барселоні у 1993 році.

Марі-Крістін Жене
Донька
Браулії Кановас Мулеро

Свобода народу

Для Марі-Крістін Жене повернення
годинника та кільця та перстня
її матері є частиною пазла
в європейській культурі пам'яті.

Після втечі з Іспанії моя мати приєдналася до французького Руху Опору — аж поки її не видали, і її не забрало гестапо. Вони депортували її в Равенсбрюк. Це був жахливий табір: медичні експерименти над ув'язненими, невідомість, чи відправлять тебе наступного дня до газової камери чи ні. Вона розповідала мені, що милася щодня: гігієна допомагала їй триматися. Крім цього, вона шила бюстгальтери для себе та інших жінок, щоб повернути їм хоч частинку гідності. Коли вона прибула до Берген-Бельзена, вона побачила немовби гору, величезну гору, від якої несло жахливим смородом. Ув'язнені запитали: «Що це?». Це була гора трупів. Це дантівське видіння глибоко вразило мою матір.

Після маршу смерті вона практично місяць пролежала в комі і ледве не померла. Але їй пощастило, бо знайшовся хороший румунський фермер, якому вона подобалась. Він щодня приносив їй миску молока. Вона намагалась повернутися до звичайного життя. Але й звичайне життя було непростим: вона була зовсім одна. У 1947 році вона зустріла мого батька — це була велика історія кохання. Мій батько також був екзилантом з часів громадянської війни в Іспанії, і їм вдалося побудувати сім'ю та добре виховати нас, дітей. Пам'ять народу — це також його свобода. Пам'ять у різних країнах та в нашій Європі — це також пам'ять про всіх людей, які жили, які страждали. Це щось вкрай важливе.

Переглянь відео-інтерв'ю з донькою Браулії Кановас за допомогою QR-коду.

Брауля Кановас
Мулеро після війни.

Веслава Бжись

«Моя мама була стильною жінкою, яка цінувала елегантний зовнішній вигляд». Про це свідчать особисті речі Веслави Бжись, які націонал-соціалісти відібрали в неї після її прибуття в концентраційний табір: золотий наручний годинник, браслет з бурштину та брошки. Нарешті ці пам'ятні речі потрапили до рук її дочки та її родини. Німецькі окупанти відправили Веславу Бжись з Варшави на примусові роботи до Відня, коли їй було

всього 15. Завдяки допомозі батька вона змогла повернутися до Польщі. Під час Варшавського повстання 1944 року Веслава і її батьки були відправлені до концентраційного табору Штуттгоф. СС перевезла матір та дочку в табір-філіал Ганновер-Лангенгаґен, а незадовго до закінчення війни – в Берген-Бельзен. Там їх звільнила британська армія. Батько Веслави не вижив.

Ванда Ярошинська
Донька
Веслави Бжись

Вона любила бурштин

Ванда Ярошинська була дуже здивована, коли через 70 років після закінчення війни з нею зв'язалися щодо коштовностей її матері Веслави Бжись.

Переглянь відео-інтерв'ю з донькою Веслави Бжись за допомогою QR-коду.

Коли я побачила ці пам'ятні речі моєї матері, я відразу подумала, що вони дійсно могли належати їй, бо вона любила бурштин. Моя мама казала, що її дитинство скінчилося в 1936 році, коли вона переїхала з батьками до Варшави. Вона закінчила початкову школу під час війни, і служба зайнятості призначила її на роботу в Німеччині. Вона опинилася у Відні та потрапила до самотньої старої жінки. Дуже ввічливої. Але її батьки, мої бабуся та дідусь, не знали, що з нею сталося. Їм вдалося викупити свою дочку. Вони повернули її, про що згодом дуже шкодували. Коли в 1944 році спалахнуло Варшавське повстання, їхній район міста захопила німецька армія. Вони відвезли маму, бабуся та дідуся до Штуттгофа. Мама дуже мало говорила про війну, про

табір. Вона пам'ятала тільки, що вони йшли зі Штуттгофа пішки, взимку, коли було багато снігу. Вона сказала, що цей марш був жахливим. У Берген-Бельзені вони працювали на військовому заводі. В кінці квітня їх звільнили англійці. Про дідуся у них не було ніякої інформації. Бабуся сказала мені, що шукаючи дідуся через Червоний Хрест, вони отримали повідомлення про те, що через наближення фронту полонених посадили на кораблі, і вони потонули в Балтійському морі. Одним із цих ув'язнених ймовірно був мій дідусь. Чесно кажучи, я була вражена тим, що через понад 70 років хтось знайшов часта бажання шукати та повертати особисті речі нащадкам — для справжньої власниці було вже надто пізно.

Енгельмар Унцайтіг

Патер Енгельмар Унцайтіг загинув у концтаборі Дахау в березні 1945 року. Він помер від тифу, яким заразився, доглядаючи за хворими ув'язненими. Його кишеньковий годинник та дві медалі-ордени — одні з кількох сотень «ефектив» з цього концтабору, що збереглися. Священник, уроджений Губерт Унцайтіг,

був заарештований націонал-соціалістами у квітні 1941 року та депортований у червні того ж року в Дахау: він публічно ставав на захист переслідуваних євреїв. У червні 2016 року двоє побратимів патера Унцайтіга з ордену місіонерів Маріаннхілла з Вюрцбурга отримали його особисті речі.

Про Архіви Арользена

Архіви Арользена — це міжнародний центр дослідження переслідувань націонал-соціалістичного режиму з найбільшим у світі архівом про жертв та вцілілих націонал-соціалізму. Колекція, що містить свідчення про близько 17,5 мільйонів людей, є частиною програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу». Вона містить документи щодо різних груп жертв націонал-соціалістичного режиму та є важливим джерелом знань, особливо для молодих поколінь. Архіви Арользена розбудовують об'ємний онлайн-архів та роблять документи доступними по всьому світу. Щорічно вони відповідають на запити про приблизно 20 000 осіб, яких переслідували націонал-соціалісти. Як ніколи важливі пропозиції в галузі науки та освіти, які доносять знання про Голокост, концентраційні табори, примусову працю та наслідки злочинів нацистів до сучасного суспільства. У 2016 році Архіви Арользена розпочали кампанію з повернення особистих речей колишніх ув'язнених концтаборів #StolenMemory. Завдяки підтримці численних добровольців із різних країн протягом чотирьох років вдалося повернути сім'ям жертв близько п'ятисот «ефектив».

arolsen-archives.org/en/

Arolsen Archives

International Center on Nazi Persecution
Große Allee 5-9
34454 Bad Arolsen
Germany
T +49 5691 629-0
F +49 5691 629-501
E pr@arolsen-archives.org

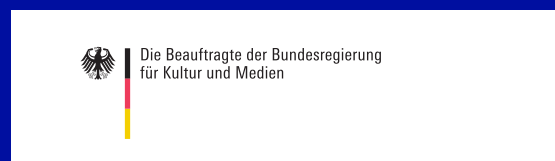
arolsen-archives.org/en/
stolenmemory.org/uk/

Слідкуйте за нами

facebook.com/arolsenarchives
instagram.com/arolsenarchives
twitter.com/arolsenarchives
tiktok.com/@arolsenarchives

Архіви Арользена фінансує:

Наші партнери проекту:

